

**ΠΑΡΕΚΚΛΙΣΕΙΣ**

Το μυστήριο  
των μαζών  
του Κ. Λιβιεράτου

ΣΕΛΙΔΑ 27

Ένα μάθημα αυτής της «γενικής θεωρίας της επαναστατικής μάζας» είναι ίσως ότι για την κινητοποίησή της δεν αρκούν πολιτικές διαδικασίες και επιστημονικές θεωρίες, χρειάζονται ακόμα μύθοι και τέχνες και τελετές και προφητείες

## Το μυστήριο των μαζών



ΤΟΥ Κώστα Λιβιεράτου

«Στους τραγικούς Μύθους θα αναγνωρίσουμε τα μεγάλα συμβολικά όνειρα με τα οποία οι μάζες, που τις ξύπνησε η ίδια τους η δημιουργική ορμή ή η πανίσχυρη γλώσσα των προφητών τους, έφεραν στο φως της συνείδησης την κατάθλιψη και την τρομοκρατία της Ιστορίας. Έτσι θα φανταστούμε τη γέννηση των τραγικών Μύθων της πάλης του Καλού και του Κακού στη διονυσιακή ή την οσιριακή αδελφότητα ή το εκμηδενιστικό όραμα του τέλους του κόσμου στη συρο-εβραϊκή ή τη ρομανική Αποκάλυψη. Έτσι θα γνωρίσουμε ίσως την υπόγεια, «ανεπίσημη», «παράνομη» όψη της Ιστορίας, τους σκοτεινούς τόπους όπου βασιλεύαν οι θεότητες της μάζας –αυτές “που με το θάνατο πάτησαν το θάνατο”–, την αλλόκοτη ψυχική αλχημεία όπου ανακατώθηκαν και ζυμώθηκαν τα πιο αντιφατικά ένστικτα, τα σφοδρότερα πάθη, το μίσος και ο έρωτας της ζωής, ο φθόνος της δύναμης και η άρνηση της δύναμης, ο Θάνατος και η Ανάσταση των Θεών, η φυγή από την οδύνη και η καταξίωση της οδύνης: όλος αυτός ο παράφορος και εκστατικός ψυχισμός που έκανε τόσες φορές τη μάζα να μεταμορφωθεί σ’ αυτό τον *alterum populum* που τόσο φοβόταν η Ρωμαϊκή Σύγκλητος, όπως τον Διόνυσο τον φοβόντουσαν οι βασιλιάδες, όπως τον Όσιρη τον φοβόντουσαν οι Φαραώ και τον Χριστό οι Καίσαρες... Έτσι θα δούμε όλες αυτές τις τραγικές μορφές με τις οποίες τέτοιες μάζες εκφράσανε την αποτυχία τους να υπερνικήσουν το θανάσιμο χάσμα που τις χώριζε από την εξουσία που ασκούσε πάνω τους η οργανωμένη κοινωνία, όπως και έτσι θα δούμε όλη την πληρότητα ύπαρξης στην οποία μπόρεσαν να υψώσουν το πνεύμα όσες φορές κατόρθωσαν να συμφιλιώσουν τον εαυτό τους με

την Εξουσία και την Ιστορία της...» (Κώστας Παπαϊωάννου, *Η Μάζα και η Ιστορία*, Εναλλακτικές εκδόσεις, επιμέλεια-εισαγωγή: Γιώργος Καραμπελιάς, σ. 66).

Σαν ένας σπινθήρας από τον βαρύ ευρωπαϊκό ουρανό του 1950, αυτό το πυκνό απόσπασμα από ένα ημιτελές χειρόγραφο του Κώστα Παπαϊωάννου –του μεγάλου Έλληνα στοχαστή που έζησε αυτοεξόριστος στο Παρίσι κοντά στον Αξελό, τον Καστοριάδη και τους άλλους φυγάδες του ιστορικού *Ματαρόα* (βλ. Φώτης Τερζάκης, *Το πνεύμα στην εξορία*, Έρασμος, 2003)– έρχεται να αναζωπυρώσει τη σκέψη γύρω από το μυστήριο των μαζών, που παραμένει άσβηστο σε ταραγμένες εποχές. Για ποιες «μάζες» μιλάει αλήθεια ο Παπαϊωάννου; Σίγουρα όχι για κάποιον χύδην όχλο με έμφυτες τάσεις ισοπέδωσης προς τα κάτω, σαν αυτόν που προβάλλουν με περιφρόνηση οι συντηρητικοί στοχαστές: ούτε για τον ανώριμο πλην, όμως, διαπαιδαγωγήσιμο λαό των ουμανιστών και των διαφωτιστών, μα ούτε και για το αντικειμενικά επαναστατικό προλεταριάτο των μαρξιστών. Το βλέμμα του επικεντρώνεται στην ψυχική συγκρότηση των μαζών της μάζας κι από κει στην ικανότητα ή την αδυναμία της να επωμιστεί τα βάρη της εμφάνισης στην κεντρική πολιτική σκηνή. Γι’ αυτό είναι κρίσιμος ο ρόλος των τραγικών μύθων που έρχονται να διαπλάσουν τα άμορφα ψυχικά υλικά, τις ορμές και τα πάθη, τα όνειρα ή τους εφιάλτες των ανθρώπων, με αγωγούς τις ατέλειωτες μεταμορφώσεις της θρησκείας και της τέχνης. Το στοίχημα είναι κάθε φορά αν θα μπορέσουν ή όχι οι μάζες να αντιμετωπίσουν την τρομοκρατία της εξουσίας, το καταθλιπτικό βάρος της οργανωμένης κοινωνίας που τις δυναστεύει, στέκοντας στο ύψος των ιστορικών περιστάσεων. Για να πετύχουν έναν τέτοιο άθλο, προϋποτίθεται ότι συνιστούν κοινότητες και ότι υποδέχονται από τους συμβαίνει σαν εραματικό πρόβλημα και υπόθεση μυθοπλασίας.

Έτσι ιδωμένες, οι μάζες δεν είναι μια τυπική κοινωνιολογική κατηγορία, αλλά ένα διαχρονικό φαινόμενο με τεράστια ποικιλομορφία, από τις παραδοσιακές τοπικές κοινότητες

και τους διάσπαρτους λαούς της αρχαιότητας μέχρι τα μεγάλα πλήθη των νεότερων μαζικών κοινωνιών και μητροπόλεων. Πρόκειται για όλους εκείνους τους πληθυσμούς που βρίσκονταν κάθε φορά στο περιθώριο της οργανωμένης κοινωνίας και στη σκιά της επίσημης ιστορίας – εκείνους για τους οποίους αυτή δεν γράφεται. Γι’ αυτό και η ματιά του Παπαϊωάννου στρέφεται στη σκοτεινή, «παράνομη» όψη της, εκεί όπου κοινωνία, πολιτική και πολιτισμός (ή «βαρβαρότητα») συγχωνεύονται σ’ ένα αζεδιάλυτο

**Μήπως οι δύο μεγάλες στιγμές των μαζών που σημάδεψαν το τέλος του μεταπολιτευτικού παροπλισμού τους, ο Δεκέμβριος του 2008 και οι «πλατείες» του 2011, δεν είχαν κι αυτές τη στοιχειώδη έστω συλλογική μυθολογία τους;**

κράμα, εκεί όπου δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τι συμβαίνει (αφού δεν έχουμε παρά μόνο ενδείξεις), αλλά πρέπει μάλλον να το «φανταστούμε», αν θέλουμε να τον ακολουθήσουμε στην αναπεπταμένη, κοσμοϊστορική προοπτική του. Κι αυτό που έχουμε να φανταστούμε, επειδή ακριβώς, πέρα από σπάνιες στιγμές, δεν μπορούμε να το ζήσουμε, είναι μια τέτοια εκστατική ψυχική πληρότητα, ένα παράφορο, συμπυκνωμένο θρησκευτικό-αισθητικό-πολιτικό βίωμα που δρα σαν καταλύτης για τη μετατροπή της μάζας στον «άλλο λαό»: εκείνον που τρομάζει τους κυρίαρχους γιατί μπορεί από τη μια στιγμή στην άλλη να οδηγηθεί στην εξέγερση· εκείνον που επέβαλε κάποτε, στο γόνιμο έδαφος της διονυσιακής λατρείας και της αττικής τραγωδίας, τη «θεατοκρατία» που τόσο θορύβησε τον Πλάτωνα (βλ. και «Μάζα και πολιτισμός», *Δρόμος*, 13-12-2014)· εκείνον που τροφοδοτείται ακόμη από το ανεξάντλητο δυναμικό των αρχαίων, των βάρβαρων και των νεωτερικών τεχνών. Τίποτα απ’ αυτά δεν κατάλαβε ο επίσημος Διαφωτισμός, τίποτα παραπάνω απ’ ό,τι χρειάστηκε για να τα πολεμήσει. Στις πιο λογοκρατούμενες εκδοχές του (γιατί βέβαια ο Ρουσό ήξερε πολύ καλύτερα), αυτές που προβάλλουν διλήμματα του τύπου «λογική ή συναίσθημα» και διακινούνται ακόμη και σήμερα από υπερροθόδοξους νεοφωτιστούς «διαφωτιστές», η πρόσβαση στα αγαθά του οικουμενικού λόγου δεν γίνεται από τους δρόμους της τραγικής μυθοπλασίας και της κοινότητας, αλλά του στεγνού εξορθολογισμού και ατομισμού. Η ζωική ορμή, η ατιθάσευτη έκφραση και το καθρέφτισμα στα μάτια των άλλων καταπνίγονται από την αυταρχική εξημέρωση του ατόμου. Απωθείται έτσι το ενδεχόμενο μιας

τραγικής, μαγικής ή ιερής στάσης απέναντι στον κόσμο που δεν θα σήμαινε παράδοση στον ανορθολογισμό και υποστροφή στην αγριότητα αλλά το αντίστροφο: πέρασμα από το ωμό βακχικό παραλήρημα στο μυθολογικό υπόβαθρο του Λόγου, της Ύβρης και της Δίκης, που είναι ούτε λίγο ούτε πολύ οι ξεχασμένοι όροι της πολιτικής ζωής. Πράγματι, ένα μάθημα αυτής της «γενικής θεωρίας της επαναστατικής μάζας» είναι ίσως ότι για την κινητοποίησή της δεν αρκούν πολιτικές διαδικασίες και επιστημονικές θεωρίες, χρειάζονται ακόμα μύθοι και τέχνες και τελετές και προφητείες. Χρειάζεται τον πολιτισμό της η πολιτική, πράγμα πολύ διαφορετικό από τις ιντριγκαδόρικες αβροφροσύνες που πρόσφατα βαφτίστηκαν «πολιτικός πολιτισμός».

\*\*\*

Μήπως οι δύο μεγάλες στιγμές των μαζών που σημάδεψαν το τέλος του μεταπολιτευτικού παροπλισμού τους, ο Δεκέμβριος του 2008 και οι «πλατείες» του 2011, δεν είχαν κι αυτές τη στοιχειώδη έστω συλλογική μυθολογία τους (ο Νεκρός Αδελφός, η Πολιτική Ανυπακοή, η Άμεση Δημοκρατία), τις αυτοσχέδιες τελετουργικές τους δράσεις (πορείες, διαδηλώσεις, συνελεύσεις), τις εμβρυακές τους τέχνες (οριζόντια πληροφόρηση και δικτύωση, αναμετρήσεις με τα ΜΑΤ, καθαρισμός της πλατείας), τις ταπεινές τους προφητείες («Μια νύχτα μένει», «Διαγραφή του χρέους»); Τούτα δεν θα μπορούσαν βέβαια να αντισταθμίσουν το ξεθύμασμα των συλλογικών αφηγήσεων στις τελευταίες δεκαετίες, πόσο μάλλον την πολύ πιο ριζική απομάγνηση του νεωτερικού κόσμου. Κι απ’ αυτή τη σκοπιά, η εξάντληση και απόσυρση των μαζών, όπως και η προσφυγή τους αργότερα στην πολιτική της «ανάθεσης», ήταν αναμενόμενες. Στο φυγόκεντρο πεδίο του σύγχρονου πολιτισμού, εκεί όπου η πολιτική αποκόβεται από το μύθο, τη γνώση, την πίστη ή την τέχνη, η δράση των μαζών είναι δύσκολο να τελεσφορήσει –Φυσάει κόντρα σε ολάκερη γη / τ’ άγρια πετούμενα δε βρίσκουν πηγή...–. Ακόμη κι έτσι, τα πολιτιστικά και καλλιτεχνικά ρεύματα δεν παύουν να συρρέουν στο υπέδαφος των εξεγέρσεων –Το λέει κι ένα τραγούδι που μας μάθαιναν παλιά / ο χαμένος τα παίρνει όλα–. Πόσες μελωδίες, πόσοι ρυθμοί και πόσα λόγια σύγχρονων «προφητών» και «σαμάνων» του τραγουδιού δεν κρύβονται άραγε στα χείλη, το κορμί και την ψυχή των εξεγερμένων; –Δεν μ’ αναγνωρίζετε γιατί έλειπα καιρό–.

